

Havrylytsiv M. T. The principle of unity of rights and responsibilities in the field of environmental protection as the basis of ecological and legal status of a man and a citizen

The article investigates the concepts and subjective nature of human rights and legal responsibilities in environmental protection, as well as the principle of unity as the basis of environmental legal status of citizens.

Author examined features of constitutional environmental rights and responsibilities as important components of a specific legal status and the central element of its environmental legal status. Analyzed the legal nature, content, features, structure of rights and duties human and citizens in the field of environmental protection and their constitutional and legal regulations in Ukraine. The classification of these rights and responsibilities, analyzes the conditions and factors that influence their implementation.

Emphasizes that environmental law environmental liability with a corresponding constitutional because they serve an important structural element of the environmental legal person status, a form of social relationship and personal interest in environmental management, a means of coordinating behavior in relationship with nature. Environmental duty is one way to ensure environmental rights, the condition of their reality and effectiveness.

Analyzes the nature of the relationship of environmental rights and responsibilities established by the current legislation of Ukraine and international conventions. It is noted that on the correct understanding of the relationship of rights and duties in environmental protection depends legitimate environmental, human behavior, full use of the rights and duties to the strict nature of present and future generations.

Key words: *environment, guard of environment, constitutional environmental rights, constitutional environmental responsibilities, the principle of unity of rights and duties, ecological legal status of person.*

Стаття надійшла 28 жовтня 2014 року

УДК 342.951

С. С. Єсімов

**ЮРИДИЧНА ПРИРОДА
АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
У ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ**

Розглянуто юридичну природу адміністративних правопорушень у інформаційній сфері як різновиду соціальних конфліктів, складність яких полягає в єдності соціально-конфліктного, інформаційного і юридичного

елементів. Головним критерієм виокремлення адміністративних правопорушень як міжгалузевого комплексного інституту інформаційного права слугує інформаційна сфера їх вчинення, а додатковим – інформаційне середовище та використання інформаційних засобів і технологій.

Ключові слова: *адміністративне правопорушення, інформаційна сфера, інформаційне середовище, використання інформаційних засобів і технологій.*

Постановка проблеми. Основною умовою сталого, стабільного розвитку суспільства та держави є забезпечення функціонування інформаційної сфери як правового простору. Правове регулювання як спеціально-юридичний вплив на інформаційну сферу покликане упорядкувати суспільні інформаційні відносини, що виникають у процесі здійснення інформаційної взаємодії, забезпечуючи реалізацію інтересів індивіда, суспільства, держави. Тому зростає значущість інформаційної безпеки як системи захисту інтересів особистості, суспільства та держави в інформаційній сфері та правових засобів її забезпечення, зокрема в частині попередження і припинення правопорушень у цій галузі людської діяльності. Інститут інформаційних правопорушень є життєво необхідним комплексним утворенням у межах системи інформаційного права.

Стан дослідження. Різні аспекти правопорушень в інформаційній сфері висвітлювались в роботах українських і зарубіжних учених: В. Б. Авер'янова, О. А. Банчука, О. В. Бойченка, С. Ф. Гуцу, В. І. Гурковського, А. М. Гулеміна, В. А. Комарова, Б. А. Кормича, Н. В. Паршиної, В. С. Цимбалюка, І. В. Март'янова, О. В. Синєокого та ін. Водночас розвиток інформаційних технологій безпосередньо стосується прав і свобод людини та громадянина, що викликає необхідність комплексного аналізу інформаційних правопорушень з позиції юридичної науки та погляду на законодавство Європейського Союзу.

Метою статті є визначення юридичної природи інформаційних правопорушень.

Виклад основних положень. Інформаційне правопорушення представлено як різновид соціального конфлікту, заборонена норма права взаємодія суб'єктів інформаційної сфери, лист про суперечності інтересів його учасників. Сутнісні характеристики інформаційних конфліктів і співвіднесення їх з ознаками юридичного конфлікту автор пов'язує з існуванням причин і умов правопорушень в інформаційній сфері.

Вивчення сутності інформаційного правопорушення доцільно розглядати в контексті моделі співвідношення категоріальної пари «пра-

вопорушення» і «юридична відповідальність», їх взаємовпливу. Такий аналіз має не тільки строго наукове значення для визначення правової природи та сутності інформаційного правопорушення, а й для практики формування інформаційного законодавства. На думку О. Ф. Скакуна, тісний зв'язок правопорушення та юридичної відповідальності виявляється не тільки в алгоритмі складу (об'єкт, суб'єкт, об'єктивна і суб'єктивна сторона) правопорушення і його утворювальних властивостях виникнення охоронних правовідносини, не тільки у завершеності динаміки протиправних діянь зловмисника, настанні правових каральних наслідків і правовідновлюваних заходів [1, с. 412]. Доцільно погодитися з думкою О. І. Остапенка, що неабияке значення для визначення природи правопорушення має існування правових дозволів і заборон, а також позицією В. С. Цимбалюк щодо обмежень і стимулів як різноманітних методів правового регулювання та забезпечення інтересів суб'єктів інформаційної сфери [2, с. 46–48; 3].

Видається, що всі названі засоби правового впливу на встановлення правопорядку в інформаційній сфері мають найсуттєвіше значення, оскільки з їх допомогою законодавець чітко визначає межі правомірної поведінки суб'єктів суспільних відносин з приводу інформаційних об'єктів, що володіють підвищеною складністю і структуроутворювальною якістю.

Аналізуючи названі правові інструменти впливу на інформаційні відносини, доцільно погодитися з думкою Б. А. Кормича щодо їх об'єднання в особливі режимні правила формування норм права, що поєднують заборону, дозвіл, обмеження або стимулювання дій суб'єктів інформаційних правовідносин в цілях захисту прав та інтересів, а також для вирішення проблем попередження інформаційних правопорушень [4, с. 156–158].

Ефективна реалізація таких цілей визначається необхідністю чіткого закріплення в нормах права системи дозволів, заборон і обмежень, які стають змістом складу інформаційного правопорушення. При цьому виявляється їх тісний зв'язок з нормами, що визначають юридичну відповідальність. Таке завдання, як стверджує В. Б. Авер'янов, вирішується за допомогою конструювання моделі конкретних складів правопорушень [5, с. 433–435]. Формування конкретних складів інформаційних правопорушень залежить від того, як визначаються в нормах права інформаційного законодавства конкретні дозволи, заборони або обмеження, які формують правовий режим в інформаційній сфері.

Отож, сутність інформаційного правопорушення проявляється в тісному зв'язку норм, що передбачають юридичну відповідальність за їх вчинення, з системою дозволів, заборон, обмежень і стимулів, які формують правовий режим в інформаційній сфері. Від ступеня такого зв'язку, розглядаючи це питання з позиції А. І. Марущака, залежить не тільки ефективність конструювання складів інформаційних правопорушень, а й вирішення завдань протидії інформаційним правопорушенням особливо у сучасній ситуації з поширенням порушень цілісності інформаційних систем, розміщенням у загальнодоступному інформаційному середовищі людської діяльності інформації обмеженого використання, що має соціально-шкідливий контент або високий рівень суспільної небезпеки, а також порушеннями авторського права в мережі Інтернет [6, с. 483–486]. Зазначене вказує на можливість включення, залежно від ситуації, до складу правового режиму в інформаційній сфері разом із правовими організаційних та техніко-технологічних засобів забезпечення захисту інформаційних інтересів особистості, суспільства і держави.

Базовою умовою дослідження сутності інформаційного правопорушення як феномена є його загальнонаукове обґрунтування з точки зору аналізу істотних його ознак, абстрагування властивостей і взаємозв'язків, зіставлення з іншими предметами і явищами. Загальні властивості досліджуваного явища належать більше до загального класу (безлічі) понять – категорії «правопорушення». Серед таких властивостей і ознак загальна теорія права виділяє: протиправність, суспільну небезпеку, деліктоздатність і винність. Загальне поняття «правопорушення» і його категоріальні ознаки стосовно різних галузей людської діяльності зберігають свій зміст і якість. Водночас властивості та ознаки, характерні для всіх таких галузей діяльності, мають свої відмінні риси і суттєві ознаки.

Аналіз інформаційної галузі людської діяльності та її сучасних особливостей дозволяє виявити найбільш істотні, що зберігають свою якість, протиправні дії. Інформаційні правопорушення здійснюються переважно в особливій галузі людської діяльності – інформаційній, тобто у сфері пошуку, створення, обробки, передавання, одержання, зберігання, захисту та використання відомостей про навколишній світ (інформації). Часто вони вчиняються з використанням інформаційних засобів і технологій у роботі з інформацією незалежно від її форми. Інформаційні правопорушення можуть вчинятися в різних сферах людської діяльності. Важливими обставинами вчинення інформаційних діянь є умови середовища.

Норми права за природою об'єктивно зберігають інертні основи та відстають від суспільних відносин, які виникають динамічно. Ця якість має безперечну цінність у «традиційних» умовах і формах розвитку суспільства, проте в інформаційну епоху «гальмування» привносить невизначеність ситуації, пов'язаної з правовим забезпеченням інформаційних інтересів особистості, суспільства і держави, тому відповідну роль у цьому виконують міжнародні правові акти у питаннях регулювання інформаційної сфери. Їхній вплив на формування правового забезпечення захисту інтересів суб'єктів інформаційних правовідносин в Україні обумовлено адаптацією національного законодавства до вимог законодавства Європейського Союзу.

У таких умовах особлива роль нормативних положень Конституції України, яка є основою правової системи та визначає у загальних рисах зміст правових понять і конструкцій інформаційного права, що зумовлює зв'язок конституційно-правової цінності «свобода інформації» з її конституційними обмеженнями, а також галузевим режимом обмеження поширення окремих видів інформації та наявністю відповідних складів інформаційних правопорушень.

Норми, які регламентують інформаційну сферу, суспільних відносин, містяться і у власне інформаційному законодавстві, і в інших галузях. Основна частина норм, що стосуються безпосередньо відповідальності в інформаційній сфері, тобто містять конкретні санкції, розміщені в Кримінальному кодексі України (далі – КК) і Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП). Але цими двома нормативними правовими актами інститут відповідальності за інформаційні правопорушення не обмежується. Визначальне значення для існування юридичної відповідальності за протиправні діяння в інформаційній сфері мають норми, які утворюють стан протиправності в складі ознак інформаційного правопорушення. Такі норми зосереджені в базових законах, що визначають загальні положення протиправності (основні поняття інформаційної сфери та їх визначення, принципи правового регулювання інформаційних правовідносин, правовий статус і загальні правила поведінки учасників тощо). Правові норми базових законів співвідносяться як загальні норми щодо галузевих нормам, в них містяться загальні правові дозволи, заборони та обмеження, які є основою галузевих складів інформаційних правопорушень. Норми, що визначають більш конкретні правила поведінки і режими, розташовані в галузевих нормативних правових актах. Попри це, найбільш висока ступінь

визначеності та системності складів інформаційних правопорушень відображена в КК України і КУпАП.

З огляду на позиції українських вчених і в галузі теорії держави і права (наприклад, О. Ф. Скакуна, В. В. Копейчикова), і інформаційного права (Б. А. Кормича, Р. А. Калюжного, О. Г. Марценюка, В. С. Цимбалюка та ін.), доцільно зазначити, що інформаційне право є комплексною галуззю системи права, що складається із сукупності комплексних інститутів. Однорідність норм права, що визначають відповідальність за інформаційні правопорушення і відображених у них відокремлених охоронних суспільних відносин, опосередковує існування міжгалузевого комплексного їхнього характеру. Інститут відповідальності за інформаційні правопорушення як комплекс охоронних норм системи права становить міжгалузеве структурне утворення, що забезпечує безпеку суспільних відносин в інформаційній сфері та спрямований на захист інтересів особистості, суспільства і держави в інформаційній сфері. Інститут відповідальності за інформаційні правопорушення є міжгалузевим комплексним інститутом інформаційного права, виконуючи в ньому важливу охоронну функцію, оскільки спрямований на захист суспільних відносин в інформаційній сфері.

Адміністративні види складів інформаційних правопорушень розташовані в КУпАП. Окремі різновиди виокремлено у главі 10 КУпАП залежно від існування родового об'єкта протиправного посягання – суспільних відносин у галузі телекомунікації та інформації.

Велика частина складів інформаційних правопорушень розташована в інших главах кодексу. Родовим об'єктом таких правопорушень є суспільні відносини в різних галузях людської діяльності, вони виділені в інші глави КУпАП. Названі правопорушення скоюються в умовах інформаційного середовища. Окрім того, деякі з них спрямовані на різні інформаційні об'єкти. Через це характер і зміст таких галузей людської діяльності надає родовому об'єкту посягання властивості факультативного. З огляду на дослідження А. Т. Комзюка, за такого розташування норм про відповідальність за інформаційні правопорушення законодавець використав один із способів юридичної техніки – раціональність організації структури кодексу [7, с. 15–16].

Кримінальні злочини як різновид інформаційних правопорушень розташовані в аналогічному порядку. В окремий розділ XIV КК України згруповані склади злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, а всі інші склади злочинів за характером і ознаками

зараховують до інформаційних, розміщених в інших розділах КК України. Зауважимо, що критерієм відокремлення складів інформаційних злочинів законодавцем обрано різний за назвою загальний родовий об'єкт – «сфера використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» в КК України і «галузь зв'язку» – у КУпАП. Зазначена раціональність формування структури нормативного матеріалу не повністю виправдана, оскільки вона не враховує всі особливості сучасної ситуації щодо інформаційних правопорушень. По-перше, не всі види скоєних протиправних діянь в інформаційній сфері відображені в названих кодифікованих нормативних правових актах. По-друге, не здійснюється диференціація відповідальності за правопорушення, вчинені з використанням техніко-технологічного інформаційного інструментарію, об'єктом яких є найважливіші для особистості, держави і суспільства предмети суспільних відносин (як правило, це життєво важливі інтереси). Небезпека таких правопорушень значно підвищується, оскільки вони мають динамічний і прихований характер, проте в текстах норм це не відображено. Доцільно спеціальні ознаки поняття інформаційного правопорушення розглядати як критерії виділення з безлічі інших правопорушень. Головним критерієм відокремлення інформаційних правопорушень в окрему групу слугує інформаційна сфера, а додатковою підставою класифікації – інформаційне середовище їх вчинення, а також використання різних інформаційних засобів і технологій. Зазначені підстави відокремлення інформаційних правопорушень дають змогу визначати додаткові їх складові, а також диференціювати відповідальність залежно від того, використовує зловмисник інформаційні засоби і технології за вчинення посягань на інші об'єкти чи ні. Можливість виділення протиправних діянь за сферами їх вчинення та залежно від використання технологічних засобів дозволяє класифікувати інформаційні правопорушення у певній системі щодо їх впливу на ту чи іншу галузь життєдіяльності. Таке уявлення має істотне значення для осмислення засобів і способів правового захисту інформаційних інтересів особистості, суспільства і держави, зокрема, за диференціації правових норм, що передбачають різні види і ступінь відповідальності за інформаційні правопорушення. Іншою підставою класифікації доцільно розглядати види відповідальності за вчинення інформаційних правопорушень. Залежно від видів відповідальності вони підрозділяється на злочини, адміністративні правопорушення, дисциплінарні правопорушення і цивільні правопорушення в інформаційній сфері.

Аналізуючи вказане, доцільно зазначити, що адміністративне правопорушення в інформаційній сфері посягає на встановлений порядок державного управління, суспільно небезпечне, протиправне, винне діяння (дія або бездіяльність) деліктоздатної особи, вчинене в інформаційній сфері та (або) з використанням інформаційних засобів і технологій роботи з інформацією незалежно від її форми, або в іншій сфері людської діяльності в умовах інформаційного середовища.

Висновки. Інститут відповідальності за правопорушення в інформаційній сфері як комплекс охоронних норм системи права становить міжгалузеве структурне утворення, що забезпечує безпеку суспільних відносин в інформаційній сфері та спрямований на захист інтересів особистості, суспільства і держави в інформаційній сфері. Головним критерієм об'єднання інформаційних правопорушень в окрему групу слугує інформаційна сфера їх вчинення, а додатковою підставою – інформаційне середовище, використання різних інформаційних засобів і технологій. Сутнісні характеристики інформаційних конфліктів і співвіднесення їх з ознаками юридичного конфлікту обумовлюють причини і умови правопорушень у інформаційній сфері. Адміністративне правопорушення у інформаційній сфері – це протиправне, винне діяння (дія або бездіяльність) громадянина, іноземного громадянина або особи без громадянства на території України, спрямоване на заподіяння шкоди суспільним інформаційним відносинам, за яке законодавством про адміністративні правопорушення встановлена відповідальність.

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник; пер. з рос. / О. Ф. Скакун. – Х.: Консум, 2001. – 656 с.

2. Остапенко О. І. Адміністративне право: навч. посібник / О. І. Остапенко, З. Р. Кісіль, М. В. Ковалів, Р. В. Кісіль. – К.: Правова єдність, 2008. – 536 с.

3. Цимбалюк В. С. Інформаційне право (основи теорії і практики) / В. С. Цимбалюк. – К.: Освіта України, 2010. – 388 с.

4. Кормич Б. А. Інформаційне право: підручник / Б. А. Кормич. – Х.: Бурун і К, 2011. – 334 с.

5. Адміністративне право України. Академ. курс: підручник: у 2 т. – Т. 1. Заг. частина / ред. кол.: В. Б. Авер'янов (голова). – К.: Юридична думка, 2004. – 584 с.

6. Марущак А. І. Інформаційне право: Доступ до інформації: навч. посібник / А. І. Марущак. – К.: КНТ, 2007. – 532 с.

7. Адміністративна відповідальність в Україні: навч. посібник / за заг. ред. доц. А. Т. Комзюка. – 2-е вид., перероб. і доп. – Х.: Ун-т внутр. справ, 2000. – 99 с.

Есимов С. С. Юридическая природа административных правонарушений в информационной сфере

Рассматривается юридическая природа административных правонарушений в информационной сфере как разновидность социальных конфликтов, сложность которых заключается в единстве социально-конфликтного, информационного и юридического элементов. Главным критерием выделения административных правонарушений, как межотраслевого комплексного института информационного права, в отдельную группу служит информационная сфера совершения, дополнительным – информационная среда и использование информационных средств и технологий.

Ключевые слова: административное правонарушение, информационная сфера, информационная среда, использование информационных средств и технологий.

Yesimov S. S. The legal nature of administrative violations in the area of information

Information is presented as a kind of violation of social conflict, and forbidden by the law of interaction information sphere, letter of contradiction of interests of its members. The essential characteristics of information conflict and correlate them with no legal conflict by linking the existence of causes and conditions of crime in the information sector. The basic condition for the study of the essence of information violations as general scientific phenomenon is its representation in terms of the analysis of its significant features, properties and relationships of abstraction, comparison with other objects and phenomena. General properties of the phenomenon are more common to the class concepts – the category of «offense». Among the properties and characteristics of the general theory of law provides: wrongfulness, public danger and guilt. Analysis of the information field of human activity and its advanced features allow you to identify the most significant, which retain their quality in all the variety of illegal actions. Information offenses occurring mainly in a special area of human activity – in the information sector, ie in area of creation, processing, transmission, reception, storage, protection and use of all kinds of information about the world (information). Often they are committed through the use of information tools and technologies of information regardless of its form. The main criterion for separating information in a separate group of offenses is an information field which they occurred, and additional grounds – information environment, the use of various information tools and technologies. The complexity of the nature of information crimes is the unity of social and conflict, information and legal elements. The essential characteristics of information conflict and correlate them with illegal conflict determine the causes and conditions of crime in the information sector.

Key words: administrative violation, information field, information environment, use of information tools and technologies.

Стаття надійшла 24 вересня 2014 року